

AI ĐÃ ĐẶT TÊN CHO DÒNG SÔNG ?

- Hoàng Phủ Ngọc Tường -

I- GIỚI THIỆU:

1- Tác giả :

- Hoàng Phủ Ngọc Tường sinh năm 1937 tại thành phố Huế.

- Ông là một trong những nhà văn chuyên về bút ký. Nét đặc sắc trong sáng tác của ông là sự kết hợp giữa chất trí tuệ và tính trữ tình với một kiến thức phong phú về nhiều lĩnh vực và một lối hành văn hướng nội, súc tích, mê đắm, tài hoa.

- Tác phẩm bút ký chính : *Ngôi sao trên đỉnh Phu Văn Lâu* (1971), *Rất nhiều ánh lửa* (1979), *Ai đã đặt tên cho dòng sông?* (1981).....

2- Tác phẩm :

* Hoàn cảnh sáng tác - Xuất xứ : Văn bản trích phần thứ nhất trong bài bút ký “ Ai đã đặt tên cho dòng sông?” viết tại Huế ngày 4-1-1981, in trong tập sách cùng tên.

* Nhan đề : Bằng một câu hỏi tu từ trữ tình, thể hiện lòng biết ơn người đã khai phá dòng sông và tự hào về vẻ đẹp của con sông quê hương.

II- PHÂN TÍCH:

1- Vẻ đẹp địa lý : Hành trình địa lý của sông Hương từ thượng nguồn đến ngoại vi thành phố, về Huế và chảy ra biển.

a- Sông Hương khi còn ở thượng nguồn mang vẻ đẹp hùng vĩ :

-Ở đại ngàn Trường Sơn, sông Hương được so sánh “ là một bản trường ca của rừng già, rầm rộ giữa những bóng cây đại ngàn mãnh liệt qua những ghềnh thác, cuộn xoáy như cơn lốc”. Hàng loạt động từ, tính từ kết hợp so sánh cho thấy sức sống mãnh liệt, hoang dại nhưng đầy huyền bí của sông Hương.

- Khi sông Hương chảy qua lòng Trường Sơn, nó được Hoàng Phủ Ngọc Tường nhân hoá “như một cô gái Di-gan phóng khoáng và man dại”. Rừng già đã hun đúc cho người con gái của mình “một bản lĩnh gan dạ, một tâm hồn tự do và trong sáng”.

-Nhà văn cung cấp những tri thức mới mẻ, lí thú về sông Hương. Đây là vẻ đẹp ít người biết đến của dòng sông.

➔ Tác giả đã có những liên tưởng bất ngờ, sáng tạo mới lạ, sử dụng nghệ thuật so sánh, nhân hoá, hình ảnh ẩn tượng để làm nổi bật vẻ đẹp của sông Hương ở thượng nguồn, một dòng sông hoang dại, phóng khoáng nhưng không kém phần trữ tình, bí ẩn.

b- Sông Hương ở ngoại vi thành phố Huế: Hành trình đi tìm tình yêu của người con gái

- So sánh sông Hương như : “người con gái đẹp nằm ngủ mơ màng giữa cánh đồng Châu Hóa đầy hoa dại.” Đây là cảm nhận riêng biệt, độc đáo và đầy thú vị của tác giả. Dòng

sông xuôi chảy giữa cánh đồng yên bình thơ mộng, tái hiện cảnh bờ bãi ven sông trù phú, tràn đầy sức sống.

-Khi thức dậy, sông Hương bắt đầu cuộc hành trình của mình. Dòng sông đổi dòng liên tục, từ hướng nam bắc chuyển sang tây bắc rồi sang đông bắc. Hoàng Phủ Ngọc Tường tái hiện chính xác thủy trình của sông Hương từ vùng trung du trở xuống. Sông Hương liên tục chuyển dòng “*theo những đường cong thật mềm, như một cuộc tìm kiếm có ý thức để đi tới nơi gặp thành phố tương lai của nó*”. Nhìn ngắm hành trình của con sông người đọc liên tưởng đến hành trình đi tìm tình yêu của người con gái, gian khó nhưng lại vô cùng mãnh liệt.

-Nhà văn đã đặt sông Hương vào giữa cảnh quan núi đồi, lăng tẩm, bãi biển vùng ngoại ô Tây-Nam thành phố Huế và so sánh dòng sông “*mềm như tấm lụa*”, mặt sông trong xanh phẳng lặng tạo nên những mảng phản quang nhiều màu sắc trên nền trời tây nam thành phố, “*sớm xanh, trưa vàng, chiều tím*”.

- Khi qua những lăng tẩm đền đài với những rừng thông u tịch Huế, nơi dành cho giấc ngủ ngàn năm của các bậc vua chúa thời Nguyễn, sông Hương hiện ra với “*vẻ đẹp trầm mặc như triết lí, như cổ thi*”.

- Nhà văn sử dụng hai bút pháp kể và tả kết hợp nhuần nhuyễn và tài hoa làm nổi bật vẻ đẹp độc đáo của dòng sông. Sông Hương mang vẻ đẹp đa dạng, gắn bó mật thiết với cảnh quang xứ Huế.

c-Sông Hương giữa lòng thành phố Huế:

-Như tìm đúng đường về, sông Hương vui tươi hẳn lên. Nó không còn đổi dòng liên tục nữa “*nó đã kéo một nét thẳng thực yên tâm theo hướng tây nam-đông bắc...Ở cuối đường thẳng đó, nó đã thấy chiếc cầu trắng của thành phố in ngần trên nền trời, nhỏ nhắn như vành trăng non*”. Đây là tâm trạng vui tươi, hạnh phúc của người con gái khi tìm được tình yêu đích thực của mình.

- Nhà văn đã dành cho sông Hương một tình cảm trìu mến, thân thương. Có như vậy, ông mới liên tưởng trạng thái sông Hương uốn một cánh cung rất nhẹ sang cồn Hến như một tiếng “*vâng*” không nói ra của tình yêu. Đôi mắt sâu sắc của nhà văn đã nhìn ra mối quan hệ biện chứng giữa dòng sông Hương mềm mại với con người xứ Huế. Sông Hương dịu dàng, duyên dáng như đã góp phần hình thành nên tính cách nét na, ý nhị của người con gái cố đô.

- Sông Hương - dòng sông thuộc về một thành phố duy nhất - đã rời cuộc sống hoang dã của rừng để đến với Huế, nàng như “*sông Xen của Paris, sông Danuyp của Budapest...*” chảy trong lòng thành phố yêu quý của mình. Nhưng khác ở chỗ điệu chảy của sông Hương lặng lẽ. Sông Hương khi đi qua thành phố Huế đã trôi đi chậm, thực chậm, cơ hồ chỉ là một mặt hồ yên tĩnh. Nhà văn cho rằng “*Đây là điệu slow tình cảm dành riêng cho Huế*”. Nhà văn lí giải:

+Về mặt địa lý: Do hai hòn đảo nhỏ trên sông đã làm giảm hẳn lưu tốc của dòng nước.

+Về mặt tình cảm: Nhà văn cho rằng vì sông Hương quá yêu Huế, không muốn rời xa thành phố nên lững lờ, trôi thật chậm để được ở bên người yêu thêm chút nữa.

-Đoạn văn cho thấy tài năng của tác giả trong việc sử dụng ngôn ngữ, sâu sắc trong suy nghĩ và tinh tế trong cảm nhận. Nhà văn đã đem đến cho người đọc những hiểu biết phong phú và mới lạ về sông Hương.

c-Sông Hương từ biệt Huế để đi ra biển:

- Sông Hương khi tạm biệt Huế, qua cách nhìn của một nhà văn đa cảm, mang tâm trạng lưu luyến như cô gái dịu dàng, thủy chung tạm biệt người yêu. Khi rời kinh thành, sông Hương *“lưu luyến ra đi giữa màu xanh biếc của tre trúc và của những vườn cau vùng ngoại ô Vĩ Dạ.”* Dường như sông không muốn xa thành phố: *“Và rồi, như sự nhớ lại một điều gì chưa kịp nói, nó đột ngột đổi dòng, rẽ ngoặt sang hướng đông tây để gặp lại thành phố lần cuối ở góc thị trấn Bao Vinh xưa cổ... đây là nỗi vương vấn, cả một chút lẳng lơ kín đáo của tình yêu. Và giống như nàng Kiều trong đêm tình tự,sông Hương đã chỉ tình trở lại với Kim Trọng của nó, để nói một lời thề trước khi về biển cả : " Còn non, còn nước, còn dài, còn về, còn nhớ...”* Một phát hiện thật thú vị của tác giả.

- Đã đi rồi còn quay trở lại, đó là nỗi vương vấn của sông Hương với Huế. Nhà văn so sánh sông Hương- Huế như Kim Trọng- Thúy Kiều, với một tình cảm thủy chung son sắt.

➔ Sự tinh tế, đậm chất trữ tình của tác giả đã vẽ nên một con sông Hương mang tâm trạng của người thiếu nữ trước tình yêu. Người con gái ấy mãnh liệt, say đắm và thủy chung. Đó chính là biểu tượng cho tấm lòng thủy chung của người dân xứ Huế với quê hương đất nước.

2-Vẻ đẹp lịch sử : Dưới góc độ lịch sử, sông Hương rất anh dũng, kiên cường, bất khuất:

- Tác giả đã liệt kê một cách cặn kẽ, ngắn gọn mà chi tiết một loạt những sự kiện lịch sử trọng đại của đất nước gắn liền với Huế, gắn liền với sông Hương. Có rất nhiều khoảng thời gian được nhắc tới ở đây:

+ Thời các vua Hùng, *sông Hương là một dòng sông biên thùy xa xôi.*

+ Qua các triều đại phong kiến vàng son, sông Hương mang cái tên Linh giang, *“dòng sông viễn châu đã chiến đấu oanh liệt bảo vệ biên giới phía Nam của Tổ quốc, thế kỉ mười tám soi bóng kinh thành Phú Xuân của người anh hùng Nguyễn Huệ, thế kỉ mười chín sống hết lịch sử bi tráng của những cuộc khởi nghĩa đẫm máu.”*

+ Từ đó, sông Hương đi thời đại cách mạng tháng Tám lại đem đến cho con sông những chiến công rung chuyển. Thời chống Mỹ, sông Hương tuy bị tàn phá nặng nề song vẫn kiên trinh với lời thề sắt đá... Đại tướng Võ Nguyên Giáp đã phát biểu: *“Lịch sử Đảng đã ghi bằng nét son tên của thành phố Huế, thành phố tuy nhỏ nhưng đã cống hiến rất xứng đáng cho Tổ quốc”.*

-Từ hiện thực kiêu hùng của Huế, mà Hoàng Phủ Ngọc Tường cảm nhận: *“Sông Hương là dòng sông của thời gian ngàn vàng, của sử thi viết dưới màu cỏ lá xanh biếc”.* Trong cách nhìn của Hoàng Phủ Ngọc Tường, từ một người con gái đẹp và tài hoa trở thành người con gái kiên cường của đất nước, *“để rồi nó trở về với cuộc sống bình thường, làm một người con gái dịu dàng của đất nước”.* Đúng là sông Hương - dòng sông anh hùng, là nhân chứng quan trọng của những sự kiện trọng đại trong đất nước ta.

- Trong dòng chảy thời gian, sông Hương đã đã trọn vẹn cuộc sống và lịch sử của dân tộc, của đất nước. Chính diện mạo và chiều sâu của lịch sử dân tộc khi in bóng xuống

dòng sông đã mang lại cho sông Hương xinh đẹp, thơ mộng một tầm vóc kì vĩ, lớn lao, một ý nghĩa thiêng liêng và một tinh thần bất diệt.

3- Vẻ đẹp văn hóa :

a- Sông Hương là dòng sông âm nhạc. *Vẻ đẹp của nó là vẻ đẹp người tài nữ đánh đàn lúc đêm khuya*, toàn bộ nền âm nhạc cổ điển Huế đã được sinh sôi trên mặt sông này và hơn thế khắp lưu vực

31

sông còn vang vọng những điệu hò dân dã, những điệu hò thắm đằm đắm chung tình. Giống như nàng Kiều trong đêm tình tự, Sông hương đã chí tình trở lại tìm Kim Trọng của nó, để nói một lời thề trước phút chia tay với Huế mà trôi về biển cả.

- Sông Hương gắn với Nguyễn Du và khúc nhạc “*Từ đại cảnh*”. Trong dòng chảy của hoài niệm, Hoàng Phủ Ngọc Tường nhận ra hình bóng của dòng sông Hương trên mỗi trang Kiều : *dòng sông đầy nước in trời, những nội cỏ thơm, nắng vàng khói biếc, nổi u hoài dương liễu và sắc đẹp của hoa trà mi, những mùa thu, những trăng vàng* Ông cũng khám phá ra bản đàn theo suốt đời Kiều lấy cảm hứng từ những năm tháng Nguyễn Du lênh đênh trên sông Hương với „*một phiến trăng sầu*“.

b- Sông Hương là dòng sông của thi ca. Trong mối quan hệ với văn chương, *dòng sông ấy không bao giờ tự lặp lại mình trong cảm hứng của người nghệ sĩ*. Từ trong thơ của Cao Bá Quát, bà huyện Thanh Quan, Tản Đà, Tố Hữu... dòng sông hiện lên với những hình dáng và màu sắc khác nhau. Cao Bá Quát đã từng nhìn sông Hương mà thốt lên rằng: “*Trường giang như kiếm lập thanh thiên*”. Tản Đà thấy “*dòng sông trắng, lá cây xanh*”, từ nỗi quan hoài vạn cổ với bóng chiều bảng lảng trong hồn thơ Bà Huyện Thanh Quan, nó đột ngột khởi thành sức mạnh phục sinh trong thơ Tố Hữu : “*Trên dòng Hương Giang, em buông mái chèo / Trời trong veo, nước trong veo.*”

- Tình yêu của sông Hương và Huế là một tình yêu lãng mạn và âm vang sức sống, là bản hợp xướng diệu kỳ giữa thi ca và âm nhạc. Tình yêu ấy được vun đắp bởi ngòi bút tài hoa của Hoàng Phủ Ngọc Tường, đưa con thân yêu của Huế, yêu Huế, yêu sông Hương. Sông Hương không chỉ mang vẻ đẹp trời phú mà còn ánh lên vẻ đẹp của con người, những tài nữ đánh đàn, những người dân Châu Hóa lái thuyền xuôi ngược, những người con anh dũng đã hi sinh.... Cũng như tình yêu của sông Hương với Huế, tình yêu của

Hoàng Phủ Ngọc Tường với sông Hương cũng là quá trình dâng tặng, khám phá và hoàn thiện chính mình. Tuy nhiên, vì sông Hương là hóa thân của huyền thoại nên câu hỏi băng khuâng của một người Hà Nội khi lặng lẽ ngắm nhìn dòng nước : “*Ai đã đặt tên cho dòng sông?*” vẫn là một câu hỏi lửng lơ chưa có lời giải đáp , câu hỏi đã thành tên cho một thiên bút ký tuyệt vời...

c- Nhìn từ góc độ hội họa, sông Hương và những chi lưu của nó tạo những đường nét thật tinh tế làm nên vẻ đẹp cổ kính của cố đô.

d- Sông Hương còn được quan sát dưới góc độ là một di sản văn hoá nhân loại. Tác giả trích dẫn một đoạn văn của UNESCO viết về thành phố Huế, sử dụng lối viết đòn bẩy để nêu bật vị trí, vai trò, tầm quan trọng của Huế cũng là của dòng sông Hương đối với Việt Nam và cả nhân loại. Đó là một thành phố không gì có thể so sánh được, là di sản thiên nhiên, văn hoá của cả nhân loại.

4- Phong cách nghệ thuật của Hoàng Phủ Ngọc Tường qua tùy bút “Ai đã đặt tên cho dòng sông?” :

* Chất trí tuệ của một cái tôi uyên bác : **Viết về sông Hương Hoàng Phủ Ngọc Tường thể hiện một sự hiểu biết sâu rộng về mặt : văn hóa, lịch sử, địa lý, văn học nghệ thuật... Bằng tư duy của một nhà nghiên cứu khoa học, nhà văn đã cung cấp cho người đọc một lượng thông tin đa dạng, chính xác để hiểu sâu sắc hơn về thủy trình sông Hương và thiên nhiên, con người Huế.**

* Chất trữ tình của một ngòi bút tài hoa : **Đó là chất thơ toát ra từ ngôn từ nghệ thuật phong phú mượt mà giàu chất thi họa, nhiều hình ảnh so sánh, liên tưởng thú vị, , qua những lời ca dao, thơ Tản Đà, Cao Bá Quát, Bà Huyện Thanh Quan, và đặc biệt từ nhan đề : “ Ai đã đặt tên cho dòng sông?” Với tư duy của một người nghệ sĩ có tầm văn hoá sâu rộng, ông đã làm nổi bật vẻ đẹp dịu dàng, tinh tế của sông Hương cũng là của người con gái xứ Huế, góp phần làm cho Huế trở nên một bức tranh sơn thủy hữu tình.**

* Chất trí tuệ và chất trữ tình kết hợp hài hòa trong tác phẩm của Hoàng phủ Ngọc Tường tạo nên phong cách đặc sắc của nhà văn này. Tác giả đã viết bằng tình yêu quê hương xứ sở đắm thắm bằng niềm tự hào sâu sắc để miêu tả dòng sông Hương, một dòng sông thắm đẫm chất thơ, chất họa, chất nhạc, một dòng sông lung linh, đa dạng, tinh tế giống như một sinh thể có hồn.

III- TỔNG KẾT : Xem ghi nhớ SGK 203